263615 ـ ضابطۀ کار مباح و حرام در کشورهای غربی

سوال

چگونه بتوانم کار حرام را از حلال تشخیص دهم؟ اینجا در آلمان کارهای حرام و شک‌دار بسیاری وجود دارد و همیشه می‌شنیدم که اگر کسی در جایی کار کند که در آن الکل یا گوشت خوک فروخته می‌شود، این کار حرام است. اما دو یا سه هفته پیش شخصی از شما دربارۀ کسی پرسیده بود که در یک نانوایی کار می‌کند و آن نانوایی مربوط به یک رستوران است که احتمال دارد در آن گوشت خوک و شراب سرو شود و گفتید برای شما جایز است چون در یک کشور غیر مسلمان زندگی می‌کنید. خواستم بدانم ضابطه چیست و چگونه می‌توانم بدانم که من نیازمند یا در شرایط اضطرار هستم. دوست من در یک نانوایی کار می‌کند و کار او این است که فقط پنیر را بگذارد و دیگری گوشت خوک را قرار می‌دهد اما او نه نزدیک گوشت خوک می‌شود و نه آن را لمس می‌کند. آیا کار او جایز است و آیا برای من جایز است که اگر مرا به خانه‌اش دعوت کرد به آنجا بروم؟ چون همسر او هم در بیمه کار می‌کند. من می‌دانم که این حرام است اما آیا امتناع من از رفتن به خانۀ او درست است و اگر به من هدیه‌ای داد آیا از او قبول کنم یا نه؟ با هدایایی که قبلا به من داده چکار کنم و آیا وقتی که وَرَع به خرج دهم و در این جاها کار نکنم و تلاش کنم در جایی کار کنم که در آن حرام یا شبهه یا اختلاط نباشد یا مرا از نماز در وقت آن باز ندارد و امتناع از کار در جایی که مردم در آنجا هستند رفتار درستی است یا نه؟ من دربارۀ خودم از واقع شدن در فحشا می‌ترسم. مرا کمک کنید و خدا جزای خیرتان دهد.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولا:

ضابطۀ کار مباح آن است که در یک عرصۀ مباح باشد و شامل یاری بر حرام نباشد.

این شامل خرید و فروش و اجاره‌های مباح می‌شود؛ مانند فروش غذا و دارو و دستگاه‌ها و دیگر موارد و همچنین شامل فعالیت در تدریس و پزشکی و مهندسی و برق و نجاری و صنعت و دیگر اعمال مباح می‌شود که در شمار نمی‌آید.

اما کار حرام مانند کار در بانک‌های ربوی یا شرکت‌های بیمۀ تجاری یا حمل و نقل گوشت خوک یا پرورش خوک یا نوشتن قراردادهای ربوی یا آماده‌سازی سالن‌های قمار یا فروش چیزهایی است که بنابر گمان غالب در حرام مورد استفاده قرار خواهد گرفت مانند فروش اسلحه به راهزن یا دیگر اموری که انجام حرام یا یاری مستقیم یا نزدیک در انجام آن است.

اما کمک کردن دور در صورتی که همراه با قصد یاری بر گناه نباشد حرام نیست؛ مانند فروش غذای مباح به کافر و رباخوار و قمارباز. در این حالت گفته نمی‌شود که این شخص با خوردن این غذا برای انجام گناه تقویت می‌شود، زیرا اگر یاری دور هم حرام شود برای مردم کار مباحی باقی نخواهد ماند مگر بسیار نادر.

برای همین صحابه با یهود معامله می‌کردند و به آنان اجاره می‌دادند و دیگر امور، بدون آنکه در نظر بگیرند که یهودیان با این پول و کار سود می‌برند.

بنابراین هرگاه خود کار در ذات خود مباح باشد و یاری مستقیم بر حرام نباشد جایز است.

این ضابطه‌ای است که می‌توان اینجا دربارهٔ مباح بودن یا حرام بودن یک کار آورد.

بر این اساس، در صورتی که یک نانوایی باشد که نان مباح و در کنار آن نان حرام که مثلا مخلوط با خمر باشد بفروشد و کار آن کارگر محدود به پختن نان مباح باشد و به هیچ صورت در پخت نان حرام مشارکت نکند، کارش در هنگام نیاز شدید جایز است و باید در جستجوی کار دیگری باشد زیرا دیدن منکر، انکار را واجب می‌سازد و او هم توانایی این کار را ندارد در نتیجه باید از آنجا دور شود، زیرا حق تعالی می‌فرماید: وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذاً مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعاً [نساء: ۱۴۰] (و [ای مؤمنان،] مسلماً [الله این حُکم را] در این کتاب (قرآن) بر شما نازل کرده است که: چون شنیدید [افرادی] آیات الله را انکار می‌کنند و آن را به تمسخر می‌گیرند، با آنان ننشینید تا به سخنی دیگر بپردازند. [اگر با آنان بنشینید،] در این صورت، قطعاً شما [نیز] همانند آنان خواهید بود. بی‌تردید، الله همهٔ منافقان و کافران را در دوزخ گِردِ هم می‌آورد).

جَصَّاص در «أحكام القرآن» (۲/ ۴۰۷) می‌گوید: «این آیه دال بر وجوب انکار منکر بر انجام دهندهٔ آن است و اینکه از جملهٔ انکار آن اظهار کراهت و تنفر در صورت نداشتن توانایی از بین بردن آن و ترک هم‌نشینی با انجام دهندهٔ منکر و برخاستن از آنجاست تا آنکه دست از کارش بکشد و حال و وضعش عوض شود».

از شیخ ابن عثیمین ـ رحمه الله ـ پرسیده شد: حکم کار نزد فروشگاه‌هایی که معاملاتشان نامشروع است ـ خواه ربوی باشد یا حیله‌های حرام یا فریب و دیگر انواع معاملات نامشروع ـ چیست؟

ایشان چنین پاسخ دادند: «کار نزد این کسانی که بر اساس ربا و فریب یا دیگر چیزهای حرام تعامل می‌کنند حرام است، زیرا حق تعالی می‌فرماید: وَلا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ [مائده: ۲] (در [راه] گناه و تجاوزگری با یکدیگر همکاری نکنید) و می‌فرماید: وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذاً مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعاً [نساء: ۱۴۰] (و [ای مؤمنان،] مسلماً [الله این حُکم را] در این کتاب (قرآن) بر شما نازل کرده است که: چون شنیدید [افرادی] آیات الله را انکار می‌کنند و آن را به تمسخر

می‌گیرند، با آنان ننشینید تا به سخنی دیگر بپردازند. [اگر با آنان بنشینید،] در این صورت، قطعاً شما [نیز] همانند آنان خواهید بود. بی‌تردید، الله همهٔ منافقان و کافران را در دوزخ گِردِ هم می‌آورد).

و به دلیل سخن پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ که می‌فرماید: «هریک از شما که منکری دید آن را با دستش تغییر دهد، پس اگر نتوانست با زبانش آن را تغییر دهد و اگر نتوانست با دلش آن را [بد بداند]، و آن ضعیف‌ترین [مرتبهٔ] ایمان است». کسی که نزد آنان کار می‌کند و منکر را با دست یا با زبان یا با دلش تغییر نمی‌دهد در این صورت مرتکب معصیت پیامبر صلی الله علیه وسلم شده است». (فقه وفتاوی البیوع: ۳۹۲).

بنابراین دوست شما باید در جستجوی کاری دیگر باشد که از دیدن این منکرات در امان بماند.

و تا وقتی که به گوشت خوک نزدیک نمی‌شود و به شکل دیگری در این کار کمک نمی‌کند حقوقی که می‌گیرد حلال است زیرا در مقابل کاری است که در تهیهٔ نان حلال انجام می‌دهد اما به دلیل عدم انکار منکر گناهکار می‌شود و برای همین باید در جستجوی کار دیگری باشد.

بر این اساس دانستید که خوردن غذای خانهٔ او و پذیرش هدیه از سمت او اشکالی ندارد زیرا حقوقش حلال است.

ثانیا:

کار در شرکت‌های بیمهٔ تجاری حرام است زیرا بیمهٔ تجاری بر اساس ربا و قمار و میسر است، چنانچه در پاسخ به سؤال شمارهٔ (130761) و (205100) بیان کردیم.

اما مالی که کسب آن حرام است تنها برای خود کاسب آن مال حرام است و گرفتن آن توسط دیگری اگر برای کار مباحی مانند هدیه یا هزینه و غیر آن باشد اشکالی ندارد. پاسخ شمارهٔ (114798) و (246623) را ببینید.

بر این اساس اگر چیزی از مال کسی که در بیمهٔ حرام کار می‌کند خوردی یا به عنوان هدیه قبول کردی اشکالی بر تو نیست.

ثالثا:

راه‌های روزی حلال پرشمار است اما این نیازمند جستجو و تلاش است و کسی که تقوای الله را پیشه سازد، الله تعالی او را روزی و یاری می‌دهد، چنانکه حق تعالی می‌فرماید: وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (۲) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْراً [طلاق: ۲ـ۳] (و هرکس که از الله بترسد، راه نجاتی برای او قرار می‌دهد (۲) و او را از جایی که گمان ندارد، روزی می‌دهد؛ و هر کس بر الله توکل کند، او برایش کافی است. بی‌گمان، الله فرمان خود را به انجام می‌رسانَد. مسلّماً الله برای هر چیزی اندازه‌ای قرار داده است).

بنابراین در جستجوی کار مباحی که خالی از اختلاط و دیدن منکرات باشد تلاش کن و بدان که وَرَع و پرهیزگاری اینجا ستوده شده است و کسی که از شبهات دوری کند برای دین و آبرویش پاکی خواسته است و کسی که در شبهه بیفتد نزدیک است که در حرام واقع شود.

رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ می‌فرماید: «پس هر کسی از آن موارد شبهه‌دار دوری جوید، دین و آبرویش را حفاظت کرده است؛ و هر کسی مرتکب شبهات شود، مرتکب حرام می‌شود، مانند: چوپانی که در نزدیکی منطقهٔ ممنوعه [حیوانات خود را] می‌چراند و هر لحظه امکان دارد در داخل آن علفزار بچرند» به روایت بخاری (۵۲) و مسلم (۱۵۹۹).

و این سخن پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ که: «آنچه تو را به شک می‌اندازد رها کن و آنچه تو را به شک نمی‌اندازد برگیر» به روایت ترمذی (۲۵۱۸) و نسائی (۵۷۱۱). ترمذی می‌گوید: این حدیثی حسن صحیح است. آلبانی در «صحیح الترمذی» آن را صحیح دانسته است.

والله اعلم.